

ASPECTE DIN LUPTA MASELOR POPULARE DIN BANAT IMPOTRIVA EXPLOATĂRII HABSBURGICE ÎN PRIMA JUMĂTATE A SEC. XVIII

de AUREL ȚINTĂ

După înfringerea turcilor în războiul din 1716—1718, Banatul este încorporat Curții din Viena, formînd o provincie de coroană. În această calitate Banatul a fost încredințat administrației militare, deoarece fiind o provincie de graniță era expus atacurilor turcești. Comandantul trupelor era în același timp și guvernator, iar toată organizarea administrativă, pînă la cele mai neînsemnate servicii, avea un caracter militar. Administrația militară însă a produs nemulțumiri mari în sînul populației prin caracterul ei arbitrar și abuziv, iar scopul urmărit de habsburgi, de a aduce cît mai mari venituri erariului, nu a fost în mare parte atins, așa că Maria Tereza, consultîndu-și consiliul de stat, a hotărît în 1751, să înlocuiască sistemul de administrație militară de pînă acum, cu administrația civilă sau cameral-provincială.

Criza financiară în care se găsea imperiul habsburgic cu visteria secătuită de nesfîrșite războaie, de risipa cercurilor conducătoare și a curții vieneze, a frînat în mare măsură progresul economic al acestei bogale provincii, transformată într-un teritoriu de jaf, bază de aprovizionare a monarhiei, în alimentarea politicii ei expansioniste. Pentru redresarea vistieriei, secătuită în timpul războiului de 7 ani, Maria Tereza, considerînd Banatul ca o moșie personală, îl amănetează, cu excepția comandamentelor militare și a cetăților, pe termen de 10 ani, începînd de la 1 august 1759, băncii vieneze „Ministerial-Banco-Deputation“. În schimb ia un avans de 10 milioane florini de la „Banca Orășenească“ din Viena, cu scopul de a-și plăti funcționarii din capitală și provincie, și a susține operațiile militare din 1760. Sfîrșindu-se termenul de amănetaie, în 1769 se restabilește administrația provincială pînă la 1778, cînd Banatul, cu excepția graniței militare, este încorporat la Ungaria.

Proiectînd obligațiile maselor pe fondul apariției relațiilor capitaliste și începutului de centralizare a monarhiei habsburgice, după o analiză a dezvoltării economico-sociale, a Banatului, se poate înfățișa lupta poporului împotriva politicii habsburgice de exploatare și jaf în prima jumătate a sec. XVIII.

Dezvoltarea economică. Stăpînireaturcească a dus la o ruinare a agriculturii Banatului, odinioară mai dezvoltată, și a constituit o frînă în dezvoltarea torțelor de producție, așa că cu toată fertilitatea pămîntului producția era relativ mică. Mlaștinile întinse, care se măreau prin inundații frecvente, determinau în parte lipsa de interes a țărănimii pen-

tru cultura cimpului. Agricultură era slab dezvoltată ca urmare a nivelului tehnic scăzut al uneltelor de producție și al productivității muncii; cultura pomilor fructiferi de asemenea slabă, populația relativ rară, iar locuitorii produceau mai mult pentru trebuințele casei, nu pentru vânzare. Mai dezvoltată era creșterea vitelor, ocupație mai rentabilă pentru țărani, cu toate că prețurile oferite de negustorii turci, greci sau armeni erau mici, iar darile pe capete de vită destul de împovărătoare. Stăpânirea habsburgică în Banat da o atenție deosebită agriculturii, urmărind să dezvolte diferitele ei ramuri astfel încît „dacă nu mai mari, cel puțin egale foloase puteau aduce țării, decît le avea țara din prisosul turmelor ei de vite”¹. Se caută a se îndruma locuitorii spre o cultură mai rațională a cerealelor, viței de vie, plantării de pomi fructiferi și înmulțirea lor prin altoire, se stimulează cultura viermilor de mătase și în general a plantelor industriale. Albinăritul se dezvoltă de asemenea pe o scară mai mare, produsele sînt comercializate; așa firma Stoian și Nedelcu țin în arendă numai în districtul Timișoara 12.000 de stupi la țărani; ceara e mult căutată pe piața Veneției.

Colonizarile germanilor în Banat în cursul sec. XVIII, au dat un impuls nou dezvoltării forțelor de producție în agricultură, au contribuit în măsură simțitoare la sporirea productivității muncii și a producției de cereale și de plante industriale față de nivelul de la începutul secolului. Se fac lucrări de asanare a mlaștinilor, îndiguiri pentru oprirea inundațiilor, canalizări pentru ușurarea transporturilor, — toate cu brațele maselor populare și în condiții de robotă. Paralel cu cultura cerealelor se dezvoltă și creșterea vitelor bovine, a porcilor și mai ales a turmelor de oi. Sub raportul agriculturii și al creșterilor vitelor, Banatul a jucat rolul unei baze de aprovizionare a Austriei în timp de pace și a susținerii diferitelor fronturi de luptă în timpul deselor războaie, atît prin aprovizionarea armatei cît și prin transporturi militare în interiorul provinciei și în afara ei.

La începutul secolului, nu exista propriu zis o industrie în Banat. În gospodăria casnică care era dezvoltată și în atelierele meșteșugărești se prelucrau cînepa, lîna pentru îmbrăcăminte, se făceau oale, unelte de tot felul, în general produse proprii economiei naturale. Stăpînirea austriacă, a căutat prin toate mijloacele să atragă meșteri din Germania și mai ales din Italia, sprijinindu-i și stimulindu-i, pentru a pune bazele unui început de industrie. La orașe iau naștere, pe lîngă meșteșugurile existente, altele noi, se fac manufacturi pentru prelucrarea diferitelor materii prime. Meșterii coloniști se scutesc de dări pe 15 ani, li se dau loturi de pămînt în afara orașului pentru construcții; astfel apare în Timișoara cartierul Fabric.

Minele exploatate primitiv de turci, părăsite și distruse în parte, se pun din nou în funcție; sînt cunoscute ciocanele de fier și în minele de la Ocna de fier, Bocșa, Neuwerk, Oravița, Sasca, Ciclova, Moldova, se exploatează pe scară largă fierul, cuprul, plumbul etc. Pentru dezvoltarea mineritului, Curtea imperială emite legi pentru mine, se împarte regiunea

¹ Grisellini, *Istoria Banatului Timișan*, pag. 114.

montanistică în 4 oficii montanistice: Oravița Dognecea, Sasca și Moldova, supuse directoratului principal de mine de la Oravița, care depindea de departamentul din Timișoara. La exploatarea fierului au contribuit cărbunarii din Ardeal și Țara Românească, așezați cu câțiva ani înainte în jurul Bocșei. Munca brută și auxiliară, transporturile se fac de către populația din regiunea montanistică a satelor din jurul minelor care depindeau în mare parte de oficiile montanistice, iar maiștrii și personalul tehnic necesar erau în marea lor majoritate aduși din altă parte. Pentru pregătirea muncitorilor calificați care să cunoască procesul exploatării minelor, precum și pentru personalul necesar bunei funcționări, se înființează școli montanistice; procesul intensificării exploatării minii de de lucru precum și condițiile grele de muncă, fac ca tinerii să nu frecventeze aceste școli, după cum se constată din regeștele rapoartelor districtelor către Administrație.

Paralel cu înviorarea agriculturii și dezvoltarea industriei, are loc o intensificare a schimbului de mărfuri. Se formează o piață internă, numărul negustorilor așezați la orașe crește prin venirea unei pături de negustori austrieci. Exportul se făcea în Peninsula Balcanică și în provinciile din vestul monarhiei. Se exportă minereuri, vite, cereale, miere, ceară, lină, lemn etc. se importă mașini, unelte agricole, stofe, mătăsuri, porțelanuri etc. Săparea Canalului Bega ușurează transporturile și contribuie la dezvoltarea comerțului. Transportul se făcea de obicei pe Bega la Becicherec — Titel — Dunăre către Austria sau pe Drava spre Stiria și Carinthia, apoi pe Muhl în Craina și Triest sau pe Sava la Fiume. Păturii de negustori aflați la începutul secolului, i se adaugă o alta, austriacă, ce urmărește acapararea comerțului. La 1723 se înființează la Timișoara o societate comercială austriacă „Comercien Societät“ cu sprijinul oficialității. Negustorii locali se constituie în societatea „Compania Orientală“ sub președenția lui Iovan Bibici. Firma Stoian și Nedelcu face un întins comerț cu miere, ceară sau săpun, lumânări, uleiuri; dela ea se aprovizionează și armata. Compania Orientală face comerț cu vite, cereale, export de minereuri etc., tot așa și alte firme ca: Malinița, Murgu, Gurița, Micu. Încetul cu încetul, cu sprijinul oficialității, negustorii noi veniți depășesc pe cei mai vechi și astfel se formează o pătură negustorească austriacă puternică la orașe, care absoarbe și parte din vechea negustorime. Cu toate acestea exportul este mai redus față de cunștumul produselor din Banat, și de aceea pe piața internă se găsesc produse mai ieftine față de alle piețe.

Starea socială

Stratificarea socială în sec. 18 în Banat prezintă aspecte diferite față de cele întâlnite în Transilvania sau alte provincii, deoarece Banatul fiind o posesiune a Curții din Viena, prezintă caracterele domeniilor casei de Habsburg. Caracteristic pentru Banat este că în sec. 18, până la 1780, cînd se scot în vînzare prediile (moșiile camerale) nu a existat o nobilime stăpînitoare de moșii. În urma instaurării stăpînirii habsburgice, moșiile camerale au fost scoase în arendă iar țărani au devenit iobagi ai Curții.

În fruntea piramidei sociale se afla o pătură conducătoare, o aristocrație birocratică formată din funcționari superiori cu titluri nobiliare, virfuri clericale, arendași de predii, arendași de mine cu venituri mari rezultate din exploatare, din abuz și jaf — toți aceștia credincioși curții, formind un aparat administrativ cu ajutorul căruia Habsburgii își înfăptuiau politica lor în Banat.

Un început de burghezie întâlnim în orașe alcătuită din proprietari de fabrici, de manufacturi și de ateliere mari, din negustori, din mici patroni ce exploatau munca salariată, din arendași de impozite și alte venituri, din funcționari inferiori, care își întemeiau buna lor stare pe exploatare și speculă, — cu toții susținători ai politicii habsburgice.

Muncitorii din fabrici și ateliere, din mine și dela diferite construcții, cărămidarii, varării, cărbunarii, muncesc din greu, sînt exploatați crud și au un nivel scăzut de viață. Aceștia luptă împotriva exploataților și a stăpînitorilor habsburgi, și sprijină țărănimea în diferitele ei manifestări împotriva stăpînirii habsburgice. Muncitorilor calificați li se acordau salarii mai bune și diferite privilegii, ceea ce ajută să se formeze o pătură de „specialiști”, un fel de aristocrație muncitorească ale cărei interese nu se confundau cu cele ale marelui masă de muncitori întrebuițați la muncile grele. Această masă de muncitori necalificați primea salarii de mizerie, era constrinsă să lucreze în condiții grele, prin pedepse, bătaii, închisori, iar uneori era aruncată pe drumuri, cînd nu se simțea lipsa brațelor de muncă. Ea nu poate face față impozitelor și obligațiilor de tot felul față de erariu, ceea ce se vede din corespondența districtelor cu Administrația: districtul Palanca Nouă raportează că supușii care lucrează în mină nu numai că nu voiesc să plătească contribuția de bună voie, dar la cele mai mici somații ale cnezului îl amenință cu bătaia de moarte². Același verwalter raportează că asupra cărbunarilor dela Ocnaa există o datorie de contribuție de 6000 florini și nu există metodă care să-i facă platnici³. În afară de contribuția în bani, minerii sînt obligați să facă și robotă; așa, districtul Palanca Nouă arată Administrației în ce mod s-a impacat cu minerii asupra sarcinilor de robotă viitoare⁴.

Nemulțumirea muncitorilor în urma acestei crude exploatare se manifestă sub diferite forme, începînd dela petiție și plîngere pînă la greve și răzvrătiri cu uciderea supraveghetorilor⁵.

Țărănimea forma grosul populației. Odată cu stăpînirea austriacă, țărăniile care în ultimii ani ai stăpînirii turcești deveniseră proprietari pe pămîntul pe care îl munceau, s-au văzut iobagi ai Curții din Viena, cu multe și felurite obligații.

În general se pot constata următoarele categorii de obligații: contribuția, dijma sau zeciuiala (Zehend), robotă, obligații sau contribuții excepționale, alte obligații.

² Baróti Lajos: *Adattár Délmagyarország XVIII Századi Történetéhez*, vol. II pag. 7 reg. 99.

³ Baróti: *op. cit.*, pag. 10 reg. 220.

⁴ *Adattár*: vol. II pag. 31, reg. 224.

⁵ D. Ștefan: *Lupta muncitorilor minieri din Banat la 1733*, în *Studii și Cercetări de istorie medie* an II nr. 1 pag. 36.

Contribuția se fixa în sumă globală de către Curtea din Viena, pentru întregul Banat, la o sumă ce varia între 3—500.000 fiorini anual; această sumă se repartiza de către Administrație pe cele 11 districte, serviciile districtuale o repartizau pe sate, iar cnezii satelor pe locuitori. Cuantumul contribuției era mult mai mare decât posibilitățile de plată ale supușilor de aceea corespondența districtelor cu Administrația abundă în rapoarte prin care se arată că supușii nu pot plăti contribuția mare; se cere și se dă asistență militară pentru încasare, se folosesc metode de constrângere pentru plată, secătuiind masele de țărani. Din regestele rapoartelor districtelor către Administrație se constată că în multe și repetate cazuri serviciile districtuale cer reducerea contribuției. Contribuția pe cap de om era foarte ridicată; la 18 ianuarie 1740 serviciul districtual Palanca Nouă înștiințează că obercnezii districtului au consimțit ca să se plătească anual de fiecare cap (Personal Kopf) drept contribuție 8 fl. și 40 cr. pe lângă două zile de robotă lunar de fiecare cap⁶. Ținând seama că o vacă în Lugoj costa în 1746, 10 și 11 florini, că un kgr. de carne costa 4 cr. (1 kreuzer = a 60-a parte din fl.) și că măsura de grâu (61 litri) costa 36 cr. se poate vedea cât de împovărătoare era contribuția și e vorba numai de cea ordinară, nu și de altele — extraordinare. Colonistii aduși în Banat erau scutiți în primii ani de plata contribuției. Verwalterii districtuali însă nu respectau această scutire și transformau contribuția ordinară în extraordinară; astfel, din repartitia contribuției pe 1752 a districtului Cenad se poate constata că a încasat contribuția ordinară ca extraordinară, impunând și familiile germane⁷. La 2 mai 1721 verwalterul Lugojului roagă să se reducă substanțial impozitele repartizate districtului, căci încasarea sumei nu este posibilă, chiar cu despoirea totală a supușilor și revine la 22 iunie, același an, cerind iarăși o reducere, în urma fugii multor supuși, argumentînd că în caz contrar, se vor pierde toți supușii districtului⁸. Administrația acordă o preocupare deosebită încasării unei contribuții cât mai mari, prin orice mijloace, făcînd din aceasta o problemă capitală; la 15-IX-1725 se ordonă serviciului districtual Orșova-Almăj să aibă grijă ca la sosirea Administratorului-Președinte să nu se găsească nici o restanță asupra banilor de contribuție⁹. Vrednicia unui funcționar habsburgic în Banat se aprecia după faptul cum încasa contribuția și zeciuelile și dacă le înainta la timpul stabilit. O armată întreagă de verwalteri, oberverwalteri, obercnezi, dorfnezi, haiduci însoțiți de asistență militară avea un singur scop: încasarea contribuției și stringerea dijmelor. Dar nu era numai aceasta; o altă obligație care storcea vloga maselor era robotă.

Robota cuprindea munca făcută în marea majoritate a cazurilor fără plată și hrană; rare ori se da plată — o sumă derizorie. În caz de secetă sau recoltă slabă, cînd oamenii dela robotă nu aveau hrană, se întîmpla ca să li se dea pîine din magazinele Administrației: la 19 mai

⁶ Adattár: vol. II pag. 30 reg. 214.

⁷ Adattár: vol. I pag. 290 reg. 331.

⁸ Adattár: vol. II pag. 124 reg. 9 și reg. 8.

⁹ Adattár: vol. I pag. 234 reg. 104.

1742 districtul Virșeț intervine ca celor 164 de oameni de robotă la fortificații să li se dea cite o porție de piine zilnic din magazia de provizii din Timișoara contra despăgubirii la prima recoltă¹⁰, deci ca împrumut. De multe ori robota se face la distanțe mari — oamenii din districtul Lugoj-Făget erau trimiși la fortificații la Belgrad sau cu carul la Nissa sau Mantua¹¹ — timpul de acasă pînă la locul unde se execută robota nu se calculează în zile prestate; pentru transporturile la mari distanțe se plătește o sumă de 30 cr. pe săptămînă¹². Robota se făcea cu brațele, cu carul, sau numai cu vitele. Întîlnim robotă la diferite lucrări, începînd de la fortificații și canalizarea Begheiului, pînă la strîngerea ghindei și a jirului pentru arendași; alții sînt folosiți de călăuze ori hăițași la vînătoare. La o cercetare sumară a regestelor rapoartelor districtelor și Administrației se întîlnesc circa 70 de feluri de robotă și se poate afirma categoric că tot ce s-a făcut în sec. 18 în Banat sub stăpînirea habsburgică: construcții, fortificații, indiguiri și canalizări de rîuri, asanări de mlaștini, pînă și construcțiile caselor negustorilor — s-a făcut de către masele țărănești prin robotă istovitoare. Cu brațele lor s-au ridicat palate prezidențiale, fortificații, cetăți, biserici, construcții solide, deși țărani trăiau în bordee, hărtuiți zilnic de verwalteri și de agenți fiscali. Țăranii nu sînt cruțați nici în timpul secerișului și al lucrului la cîmp¹³; dacă nu se prezentau la robotă, li se aplicau amenzi, iar în caz de neplată li se sechestra puținul pe care-l aveau¹⁴. Se întîlnesc cazuri cînd cnezii sînt arestați pentru neprezentarea supușilor la robotă, iar eliberarea lor este condiționată de posibilitatea districtului de a da săptămînal un număr dublu de oameni pentru lucru. În general oamenii la robotă se schimbau săptămînal; sînt însă cazuri cînd se schimbă la 15 zile sau chiar lunar. În asemenea condiții numărul zilelor de robotă sînt nenumărate, cu toate că după cum s-a arătat, obercnezii districtului Palanca Nouă au consimțit să presteze 2 zile lunar. Robota se face oriunde și oricînd cere Administrația, aproape totdeauna vara și mai rar iarna. Din această cauză, țărani fug de la robotă sau chiar de pe drum, ceea ce face ca ei să fie trimiși la lucru sub pază militară sau sub supravegherea cnezului: districtul Virșeț cere Administrației la 3 oct. 1738 să se ordone locot. du Frace ca să supravegheze cu trupele sale pe drum pe țărani trimiși la robotă la Belgrad, ca să nu fugă; districtul Timișoara raportează la 10 nov. 1739 că iarăși au fugit de la robota pe care o făceau la întăriturile Belgradului 200 de supuși care trebuie reîmprospătați; districtul Lipova raportează că a luat măsurile necesare pentru prevenirea fugii celor rinduiți la construirea canalului¹⁵. Cei fugiți sînt arestați iar unii sînt trimiși din nou la robotă. Robota nu se făcea numai la stat ci și la particulari. Într-o petiție trimisă Curtii din Viena, se spune că zilele de robotă s-au înmulțit, căci nu numai verwalterul, ci și fiecare funcționar avea pretenție de clacă¹⁶.

¹⁰ Adattár: vol. I pag. 526 reg. 228.

¹¹ Adattár: vol. II pag. 3 reg. 19.

¹² P. Dragalina: *Din Istoria Banatului Severin*, partea III-a pag. 143.

¹³ Adattár: vol. II pag. 4 reg. 154.

¹⁴ P. Dragalina: *op. cit.* pag. 143.

¹⁵ Adattár: vol. II pag. 416 reg. 191, pag. 522 reg. 167, vol. II pag. 74 reg. 406.

¹⁶ Szentkláray Jenő: *Száz év dél-Magyarország történetéből*, pag. 145.

Chiar și în districtele militare, în care țăranii erau obligați să presteze serviciul militar în schimbul pământului pe care îl lucrau, sarcinile nu erau cu mult mai ușoare; și aici aveau îndatoriri de robotă ca și în alte districte, iar comunitatea familială era obligată să întrețină pe cel ce făcea serviciul pe graniță și să răspundă tuturor obligațiilor față de erariu¹⁷.

A treia categorie de obligații ale țăranului consta în dijmă, sau zeciuală (Zehend). Zeciuală se lua de obicei în natură, în afară de cazurile cînd administrația avea nevoie de bani sau cînd recolta era slabă ori da vreo molimă în vite; atunci se lua în bani la un preț întotdeauna mai ridicat, ceea ce determina proteste: la 8 dec. 1750 districtul Caransebeș raportează că cei 36 cr. ceruți pentru măsura de porumb ca zeciuală au stîrnit protestele supușilor¹⁸. Se lua zeciuală din toate produsele: cereale, fin, vie, albine, ceară, pînă și pentru îngrășatul porcilor cu ghindă și jir. La 7 ian. 1729 Administrația ordonă ca pentru porcii care sînt duși la îngrășare cu ghindă, să se ia numai atunci a 10-a bucată cînd numărul lor e mare; la un număr mai mic să se ia proporțional o sumă de bani de bucată, iar la 4 oct. 1728 se ordonă districtelor prin circulară ca pentru mînatul vitelor de specie porcească la îngrășatul cu ghindă anul acela să se perceapă pentru fiecare bucată mare 6 cr. iar pentru celelalte să se ia 3 cr.; districtul Caransebeș varsă erariului drept zeciuală pentru îngrășat cu ghindă pe anul 1746 suma de 4235 fl. 54 cr.¹⁹, în afară de suma rămasă prin buzunarele obercnezilor și verwalterilor. Zeciuală din miei și căprițe încasată de districtul Lugoj a fost pe 1735 de 9195 miei, 7021 căprițe și suma de 405 fl. 24 cr., pe 1737 de 7806 miei, 6030 căprițe și 315 fl. și 15 cr. și pe 1742 de 6014 miei, 5732 căprițe și 293 fl. și 29 cr. Zeciuală din albine pe 1736 a fost de 11.999 stupi (coșnițe) și 799 fl. 56 cr. iar pe 1742 de 10.280 coșnițe și 685 fl. 20 cr.²⁰. Sumele în bani reprezintă totalul sumelor de 1½ cr. care se ia pentru miei, căprițe și coșnițe sub 10 bucăți; în plus se mai ia pentru fiecare stup o oca (1,26 kgr.) de ceară. Se poate observa scăderea numărului de miei și căprițe între 1735 și 1742, deci în decurs de 7 ani, cu o treime, ceea ce denotă că zeciueile exagerate determină scăderea producției. Adăugînd zeciuală din restul produselor se pot vedea stoarcerile mari la care au fost supuse masele populare prin dijmă.

O altă categorie de îndatoriri o constituiau obligațiile și contribuțiile excepționale mai ales în timpul războaielor. Acestea constau în bani pentru ridicarea și întreținerea regimentelor, boi de povară pentru transportul la mari distanțe, încartiruii de trupe în marș, diferite provizii pentru armată etc. Cîteva exemple concludente: la 26 febr. 1735 aflăm că Administrația Banatului transportă împreună cu cea a Belgradului la armata din Italia 110.000 zenteni (chintal = 56 kgr.) deci 6.160.000 kgr. făină; la 16 iunie 1737 Administrația Banatului transportă la Dunăre

¹⁷ Lenart Böhn: *Istoria Banatului*, vol. II pag. 92. 93.

¹⁸ Adattár: vol. II pag. 208 reg. 129.

¹⁹ Adattár: vol. II pag. 119 reg. 22 și pag. 73 reg. 376.

²⁰ Adattár: vol. II pag. 143 reg. 14, pag. 144 reg. 5, pag. 150 reg. 39 și 50.

la armata din Serbia 150.000 zenteni (8.400.000 kgr.) fin, la 24 iunie 10.000 zenteni făină (560.000 kgr.), la 15 iulie se ordonă comisarului transporturilor pentru armată, Rössler, să țină pregătite ca întotdeauna 300 care pentru transportul trupelor²¹, la 17 iulie se cer 1056 care cu cite 4 boi și 2 însoțitori, și separat 441 boi cu jugurile lor, ca să aducă artileria de la Semendria și Pecica la Belgrad. Alte ordine măresc numărul carelor pentru transportul artileriei căci la 19 iulie Administrația raportează lui Nesselrode că nu poate să strângă cele 3.000 de care pentru transportul artileriei de la Semendria la Belgrad, deoarece pînă acum Banatul a dat 6.000 care²². Conteul Hamilton, Administratorul Președinte, la 3 aug. dă dispoziții consilierului administrativ de Jean, să pregătească pentru armată 300.000 stoguri de fin, fiecare stog să aibă 9 stînjeni (1 stînjen circa 2 m.) circumferință, 3 stînjeni înălțime și să cîntărească 12 zenteni; la 27 aug. se ordonă ca începînd dela 4 sept. să se trimită zilnic la armată 40.000 de porții piine și 20.000 porții carne, iar la 28 aug. să se trimită zilnic 500 care pentru transportul proviziilor lagărului dela Nissa (Niș?) care s-a mutat la Csakcsak²³. Totalizînd numai transporturile făcute în intervalul dela 25 iunie la 25 sept. 1737, deci în decurs de 3 luni și ținînd seama de ordinul lui Hamilton, ca atunci cînd căratul se face în afara granițelor Banatului să se injuge întotdeauna 4 boi, calculînd deasemenea 10 zile pentru transportul proviziilor dela Nissa, reiese că s-au făcut transporturi de circa 28.156 care cu cite 4 boi și 2 însoțitori, plus 441 boi cu jugurile și însoțitorii lor. Aceste sarcini istovesc populația și nu e de mirare că la 25 iulie 1737 comisarul transporturilor Rössler cere administrației să-l scoată de la armată, deoarece fiecare îl amenință cu spinzurătoarea și el nu poate să scoată pe supuși la căraușie căci toți fug în pădure, sau că la 3 sept. același an raportează lui Nesselrode că nu poate să mai trimită la lagăr la Rafna 500 care, deoarece locuitorii care au vite sînt la armată, iar restul care au, au fugit în păduri²⁴. Numeroase regeste ale rapoartelor arată jafurile și stoarcerile felurite pe care le fac trupele în marș prin Banat, abuzurile ofițerilor, povara insuportabilă a cartuirii și mai ales a iernării trupelor în timp de război.

Alte obligații. În afară de categoriile de obligații expuse pînă acum, mai existau o altă serie de obligații tot așa de grele din care enumerăm: 1. Incartiruirea militarilor aparținînd unităților care stau permanent în Banat în urma cărei obligații trebuie să se dea de către supus, militarului incartiruit, întreținere pentru el și cal; la 31 oct. 1718 se ordonă districtului Caransebeș ca ostașilor batalonului din regimentul Prinz Leopold de Lotharingia să li se dea de către supusul unde sînt incartiruți, dela soldat pînă la Feldwebel și Wachtmeister, cite 1 pfund carne (0,56 kgr.) zilnic, apoi carnea de vită sau porc sau 1 zenter (56 kgr.) făină pentru 80 porții, pe lingă sarea necesară²⁵. Locuitorii sînt obligați

²¹ Adattár: vol. II pag. 369 reg. 49, pag. 372 reg. 115, 123 și pag. 373 r. 141.

²² Adattár: vol. II pag. 374 reg. 144 și 147.

²³ Adattár: vol. II pag. 351 reg. 178, pag. 377 reg. 184, 185 și 186.

²⁴ Adattár: vol. II pag. 374 reg. 156 și pag. 377 reg. 190.

²⁵ Adattár: vol. II pag. 174 reg. 25.

să vîndă militarilor la prețuri mici; supușii se plîng că oficianții și ofițerii mîncă numai carne de vițel la prețul de 2 fl. vițelul; așa, la 25 april 1740, districtul Cenad raportează că supușii nu pot procura carne pentru militari cu 2 cr., căci bucata de vită cornută costă 14—15 fl. și lor li se plătește numai cu 5—6 fl.; la 29 sept. 1741 Administrația ordonă districtului Orșova ca pandurilor de graniță să li se dea pîine, căci stomacurile lor nu sînt obicinuite cu mămăliga grosolană²⁶. Numeroase alte regește arată pagubele pricinuite locuitorilor de către caii armatei trimiși la pășune, și arată maltratările, jafurile și abuzurile militarilor împotriva supușilor. II. Cumpărarea sării constituia o altă obligație grea a supușilor. Sarea, monopol al Curții, era adusă pe Mureș în depozitul de sare de la Lipova și de acolo se repartiza pe districte, iar locuitorii erau obligați să o cumpere, fie că aveau nevoie, fie că nu aveau. Cantitatea repartizată depășea necesitățile: la 9 mai 1724 districtul Timișoara raportează că obercnezii și cnezii satelor cer să fie scutiți de marea cantitate de sare repartizată districtului, și că au trimis să ridice 2.000 centneri sare; districtul Palanca Nouă cere să fie scutit de obligația sării, deoarece supușii sînt încărcăți cu robote mari; districtul Cenad roagă să se ia numai 900 centneri sare de la Lipova și nu 1.600, căci supușii au fugit²⁷. III. Recrutările pentru diferite regimente se făceau de către recrutori trimiși de unitățile militare; aceștia avînd aprobarea administrației, abuzau de puterea lor, producînd ciocniri cu populația, cu atît mai mult cu cît recrutarea se făcea la împlînire. Districtul Palanca Nouă raportează la 8 martie 1743 că nu poate lua nici un recrutar de bună voie, căci oamenii nu vor să se înroleze, așa că cei 40 de oameni ceruți vor fi luați proporțional din sate²⁸, iar la 24 aprilie roagă ca recruții care au fost prinși să fie exortați la Timișoara. Tratatamentul inuman din armata austriacă, obligațiile ostașilor și comportarea ofițerilor față de ei nu numai că determinau o nesupunere la înrolări a locuitorilor, dar pricinuiau și multe cazuri de dezertare; deseile patente de iertare a dezertorilor și frecvențele dispoziții pentru prinderea lor ne dovedesc relațiile ce existau în cadrul armatei între ofițeri și soldați.

Taxe. În afară de contribuție, locuitorii trebuiau să mai plătească diferite taxe: pentru mitropolit, milostenie, șoimi fiscali, bani de coș (Rauchfang), salariile medicilor militari, taxe pentru întreținerea haiducilor și plăieșilor; evreii, pe lîngă 8 fl. 30 cr. dare de cap, trebuiau să mai plătească 50 fl. pentru exercitarea liberă a cultului și tolerarea cimitirului²⁹.

Amenzile, darurile, ajutoarele, plocoanele (douceur) erau alte mijloace de stoarcere: districtul Vîrșeț înștiințează la 9 mai 1745 că suma de 6.843 fl. 22 cr. pentru armata cantonată la granița din Boemia, Moravia și Silezia ca dar (douceur) va fi încasată cu încetul și trimisă; la 28 febr. 1744 raportează districtul Orșova că a trimis contingentul în persoan-

²⁶ Adattár: vol. I pag. 267 reg. 221 și vol. II pag. 252 reg. 864.

²⁷ Adattár: vol. I pag. 388 reg. 87, vol. II pag. 3 reg. 3, v. I pg. 250 r. 281—82.

²⁸ Adattár: vol. II pag. 33 reg. 279.

²⁹ Szentkláry: *op. cit.* pag. 229.

ne și bani pentru ridicarea batalionului de voluntari³⁰. Se ordonau strângeri de bani de către Administrație pentru ploconul (douceur) președintelui sau al comandantului cetății: la 13 aprilie 1744 districtul Lugoj raportează că pînă acum n-a trimis „douceur” pentru administratorul-președinte din cauza drumurilor impracticabile, dar că va repara această greșeală. Desele inundații determinau uneori mutarea satelor de pe locurile lor; anii de recoltă slabă, bolile mari și frecvente la vite (numai în 1726 în districtul Panciova au pierit 1600 vite cornute și un mare număr de oi; în districtul Orșova în iarna lui 1748 au înghețat 47 vite cornute și 160 de oi, iar în 1747 se semnalează că în Cubin mor cîte 10 vite pe zi³¹, precum și stolurile dese de lăcuste care se abăteau asupra culturilor ruinau pe țărani. Bolile secerau multe vieți omenești; ca urmare a lipsei de asistență medicală, epidemiile se țineau lanț, ciuma era frecventă. Se constată epidemii mari de ciumă în anii 1730, 1733, 1738-40, 1742, 1748, 1751. Cea mai mare epidemie de ciumă a fost cea din 1738-40, cînd numai în Timișoara au murit peste 1.000 persoane; în cinci sate din districtul Caransebeș 1032 persoane³²; Böhn apreciază că a 6-a parte din populația Banatului a fost secerată de ciumă³³. Caracterul de jaf al stăpînirii habsburgice se poate vedea din faptul că în aceste timpuri grele, în loc să intervină ușurări în obligațiile maselor și să se folosească toată puterea pentru stăvilirea groaznicului flagel, dimpotrivă se dispune transformarea robotei în bani³⁴. Adăugînd la acestea nivelul cultural înapoiat, superstițiile și practicile vrăjitoarești ce erau în floare, se poate concluda asupra nivelului scăzut de viață pe care îl avea populația Banatului în sec. XVIII.

Forme de manifestare a luptei de clasă. Jugul greu al exploatarei habsburgice a determinat o luptă puternică a maselor populare. În cursul acestei lupte, cu toate că uneori aflăm de ciocniri cu satele coloniștilor germani — desemnarea exploatați — ca urmare a faptului că în timpul colonizărilor guvernanții căutaseră să învrăjbească satele de coloniști cu cele ale restului populației, în primul rînd prin mutarea unora dintre ele în triunghiul Arad-Lipova-Timișoara pentru a face acolo loc coloniștilor germani, ori ca urmare a diferitelor acțiuni de natură a provoca desbinări între coloniști și restul locuitorilor, prin aplicarea cunoscutului „divide et impera”, cu toate acestea în cursul luptei — spuneam — se cunosc numeroase cazuri cînd împotriva exploatarei habsburgice întîlnim cot la cot cu romîni și mulți coloniști germani. Nu trebuie pierdut din vedere faptul că în Banat au fost aduse și multe transporturi de „eretici” (Irglauber), de arestați și că printre aceștia erau mulți răzvrățiți sociali indezirabili stăpînirii habsburgice. Faptul că fiul lui Horia împreună cu căpitanii din răscoala din 1784 au fost colonizați forțat în Banat pledează pentru susținerile de mai sus. Astfel aflăm în luptă (împotriva exploatarei habsburgice) romîni, sîrbi, maghiari, germani, care cu toții trebuiau să

³⁰ Adattár: vol. I pag. 528 reg. 321 și vol. II pag. 256 reg. 959.

³¹ Adattár: vol. II pag. 390 reg. 424 și pag. 263 reg. 1111, v. I pg. 350 r. 51.

³² L. Böhn: *op. cit.* pag. 64.

³³ L. Böhn: *op. cit.* pag. 65.

³⁴ Adattár: vol. I pag. 321 reg. 285.

umple sacul fără fund al visteriei. Această luptă se manifestă sub diferite forme.

I. Protestul, reclamațiunea și petiția colectivă reprezintă o primă treaptă a luptei împotriva exploatării, îndreptată fie împotriva funcționarilor, fie împotriva militarilor încartiruiți sau în trecere. În general acestea sînt determinate de obligațiile mari și de abuzuri. Ele sînt făcute de grupe mari de locuitori, de satul întreg sau chiar de mai multe sate dintr-un district, ceea ce denotă și o organizare în acest scop. Din nenumăratele exemple citez cîteva: în 1720, la 11 dec. țărani din Bocșa se plîng Administrației împotriva căpitanului de grenadieri baronul von Grady, cartiruit acolo, care îi maltratează și îi obligă ca în fiecare noapte să rămînă de ordonanță 4 bărbați și o femeie. Alte plîngeri sînt îndreptate împotriva cartiruirilor de unități militare³⁵. Sînt multe plîngeri îndreptate împotriva verwalterilor și altor funcționari din cauza abuzurilor comise de aceștia la încasarea impozitelor sau în alte împrejurări: în 1728 verwalterul din Palanca Nouă raportează că plîngerea minierilor veniți din Transilvania este neîntemeiată, deoarece s-a încasat numai atît impozit personal (Kopfsteuer) cît este prevăzut în ordine și instrucțiuni; altă plîngere este îndreptată împotriva unterverwalterului districtului Timiș, de către comuna Gelu, care justifică plîngerea prin aceea că unterverwalterul Martini l-a pedepsit pe cnez cu lovituri de biță; la care Martini răspunde că l-a bătut din cauza încăpățînării și rezistenței cunoscute³⁶. La 1 nov. 1728 oberverwalterul Schubert arată că toate plîngerile și flecărelile familiilor germane împotriva lui au pornit numai din capetele lor îndărătnice, încăpățînate și neînduplecate, pentru că el le ține la îndatoririle lor; iar îndatoriri înseamnă contribuție, dijmă, robotă, după cum ne-o arată raportul districtului Cenad, care comunică Administrației în ian. 1742 că Ștefan Mondini din Vilcani este un tulburător și odios comunei, din care ar trebui îndepărtat, pe cînd din contra, Stoica din Comloș e un om de ordine și un bun contribuabil, iar îndepărtarea lui ar fi în paguba comunei³⁷. Alte plîngeri sînt îndreptate către foruri superioare; așa — căpitanul Achillitz comunică generalului Scotty că supușii din Sznt Thomas nu vor să asculte de hotărîrile comisiei, căci sînt îndărătnici și mojici, și au plecat mai mulți capi de răzvrățiți (mehrere Rädelführers) la comandamentul lui la Seghedin să caute dreptate³⁸. Verwalterul Cenadului înștiințează Administrația în 22 mart. 1724 că unii cnezi din district, îndărătnici, au plecat la Timișoara să-l pîrască pentru severitate la încasarea impozitelor și roagă să-i respingă și să-i pedepsească³⁹. Se întîlnesc plîngeri și petiții înaintate împăratului; la 25 martie 1726 se comunică Administrației că locuitorii din Aradul Nou nu vor de fel să se dedea liniștei și că țin adunări secrete pentru înaintarea unei jalbe

³⁵ Adattár: vol. I pag. 494 reg. 65 și vol. II pag. 12 reg. 272.

³⁶ Adattár: vol. II pag. 14 reg. 334 și vol. I pag. 392 reg. 168.

³⁷ Adattár: vol. II pag. 15 reg. 353 și vol. I pag. 269 reg. 269.

³⁸ Adattár: vol. II pag. 389 reg. 378.

³⁹ Adattár: vol. I pag. 244 reg. 197.

împăratului: roagă deci ca aceștia să fie aduși cu toată severitatea la îndatoririle lor; la 28 noiembrie 1748 Administrația comunică serviciilor districtuale că în urma plîngerii făcute de supușii Banatului la împărat nu se va face căraușie nimănui în afara militarilor și acestora pe bani gata⁴⁰. Din exemplele de mai sus se desprinde că protestele, plîngerile, reclamațiile și petițiile colective sînt o formă de manifestare a luptei împotriva administrației habsburgice și funcționarilor ei, determinată de sarcini mari și abuzuri; ele sînt puse la cale de mai mulți locuitori, și chiar de satele districtelor; de aici rezultă că masele nemulțumite și exploatate au ridicat din sînul lor unele căpetenii care au condus în diferite împrejurări o astfel de formă de luptă.

II. Nesupunerea și rezistența este o formă mai energică a luptei maselor populare. Se întîlnesc diferite forme de nesupunere și de rezistență: astfel — rezistența la plata impozitelor; la 13 ian. 1726 Administrația poruncește lt. col. conte Saintignon ca să pună la dispoziție miliția necesară pentru înfringerea locuitorilor din Lugoj, care sînt foarte îndărătnici; la 17 sept. 1737 serv. distr. Lugoj întreabă dacă supușii din Lugoj vor trebui siliți cu forța să plătească contribuțiile restante, căci de la aceștia cu binele e greu să încasezi ceva, iar la 15 aug. 1752 districtul Lugoj raportează că supușii din Varosch (probabil orașul Lugoj) au declarat sgomotos și că nu vor plăti contribuția pînd nu va fi suspendat cnezul lor Martin Ollar, și întreabă cum să stăvilească această nesupunere⁴¹. Se mai întîlnesc și alte nesupuneri și rezistențe la dispozițiile Administrației: astfel districtul Palanca Nouă raportează în 1728 că cu toate interzicerile repetate, familiile germane trimit porcii în păduri la îngrășat cu ghindă, spunind că pentru aceasta erariului nu i cuvine nimic; la 23 mai 1738 unterverwallerul dela Biserica Albă raportează că în urma instrucțiunilor primite a voit să înarmeze comunele germane de acolo și să ocupe cu ele posturile hotărite, însă la apropierea lui toți supușii au fugit (desertat) mai tare ca valahii; la 1 noiembrie 1745 se ordonă districtului Timișoara să pedepsească după merit pe insolenții supuși din Gearmata care-și permit diferite abuzuri, ca păscutul cailor și vitelor pe cîmp și tăiatul lemnului din pădure⁴². Se întîlnesc cazuri cînd locuitorii intră cu plugurile în moșiile Administrației: la 17 iulie 1745 Administrația ordonă ca pe cei 28 locuitori rasciani, care au îndrăznit să are pămîntul depe teritoriul Biledului destinat pentru fin, să-i pedepsească așa, ca fiecare din ei să facă fără plată cîte cinci stoguri de fin pe prediul Biled⁴³. Se întîlnesc deasemenea frecvente cazuri de nesupunere la muncă și fugă dela muncă: districtul Caransebeș raportează în 1719 că a început construcția poștei din Slatina însă satele nu vor să ia parte la lucru și roagă să i se dea asistență militară; în 1731 comisia conscripțională a distric-

⁴⁰ Adattâr: vol. II pag. 102 reg. 124 și vol. II pag. 20 reg. 284.

⁴¹ Adattâr: vol. II pag. 136 reg. 1, pag. 145 reg. 30 și pag. 161 reg. 277.

⁴² Adattâr: vol. II pag. 15 reg. 347, pag. 28 reg. 181 și vol. I pag. 424 r. 416.

⁴³ Adattâr: vol. II pag. 316 reg. 42.

tului Lugoj raportează că supușii din Capolnaș nu vor cu nici un preț să meargă la lucrările de fortificații dela Timișoara; în 1735 districtul Cenad arată nesupunerea supușilor din Periam care cu nici un preț nu vor să iasă la făcutul stogurilor de fin la Vinga⁴⁴. În afară de fuga dela robotă, pe care am amintit-o anterior, se întâlnesc dese cazuri de nesupunere la conscrierea impozitelor și dijmelor, ceea ce echivalează cu un fel de evaziune fiscală, în sensul că locuitorii ascund oile și vitele în păduri și aceasta de multe ori cu concursul cnezilor și obercnezilor, care de bună seamă își aveau partea lor de câștig în urma acestui sprijin. Împotriva unor atari manifestări Administrația ia diferite măsuri ca: arestarea cnezilor, amenzi etc. La 1 aprilie 1735 se dau dispoziții ca pentru mieii și câprițele ascunse să se ia 7 cr. în loc de 1½ cr. de bucată⁴⁵.

III. Fuga. Această formă de manifestare a luptei maselor populare se întâlnește în fiecare an; se constată fuga dintr-un sat în altul, dintr-un district în altul, din Banat într-o altă provincie habsburgică (Transilvania, Ungaria, Serbia) sau în altă țară: Țara Românească, Rusia, Turcia. Se întâlnesc sute de regește ale rapoartelor, în care se arată cazuri de fugă și măsuri luate. La 26 oct. 1724 districtul Cenad raportează că toți supușii din Zombor vor să fugă ca să nu plătească datoria de 547 fl. 6 cr., că nu-și lucrează pământul și vor să-și distrugă casele cu rea voință, iar la 29 noiembrie raportează că supușii din Zombor au fugit rămânând numai 15, care sînt amenințați de cei fugiți cu incendierea gospodăriilor dacă nu vor fugi și ei⁴⁶. În multe cazuri partea de contribuție a acelor fugiți rămîne să fie plătită de restul locuitorilor⁴⁷. Numeroase regește arată cererea verwalterilor de a se scade contribuțiile și micșora robotele pentru a stăvili fuga satelor. Serviciul districtual Panciova raportează la 4 oct. 1733 că mulți locuitori au fugit și că în urma conscripției zeciuelei, satele se împrăstie și dacă tot nu se va scădea contribuția, iar lucrările la Bega vor continua, supușii vor părăsi gospodăriile; districtul Orșova înștiințează că toți locuitorii din Mehadia, împreună cu vitele lor, au fugit din cauza contribuțiilor apăsătoare, că trimișii în Serbia pentru aducerea înapoi a celor fugiți s-au înapoiat numai cu un singur fugar, care fiind însă organizatorul fugii celorlalți a fost arestat⁴⁸. Se întâlnesc cazuri cînd cnezii sprijină fuga sau fug și ei cu satele: serviciul districtual Timișoara raportează în 1727, că satul nou așezat ar fi fugit împreună cu cnezul, sau la 10 noiembrie 1735 Administrația ordonă ca cnezul din Fenlac, care favorizează fuga, să fie arestat și trimis la Timișoara pentru 3 luni la fortificații; alteori cnezii împiedică fuga, așa la 22 sept. 1723 districtul Palanca Nouă raportează că cei fugiți din Clisura au amenințat pe cnezii satelor cu bătaia de moarte, dacă vor face cunoscută fuga lor și că au reușit să prindă pe cîțiva capi de răzvrătiți dintre aceștia⁴⁹.

⁴⁴ Adattár: vol. II pag. 176 reg. 46 și pag. 141 reg. 4.

⁴⁵ Adattár: vol. I pag. 402 reg. 363.

⁴⁶ Adattár: vol. I pag. 243 reg. 188 și pag. 247 reg. 246.

⁴⁷ Adattár: vol. I pag. 310 reg. 405.

⁴⁸ Adattár: v. II pg. 333 r. 86, pg. 334 r. 93, pg. 215 r. 12, pg. 227 r. 262.

⁴⁹ Adattár: v. II pg. 337 r. 106, 109. v. II pg. 6 r. 72, v. I pg. 404 r. 387.

Această formă de luptă organizată determină o scădere simțitoare a veniturilor erariului, ceea ce îngrijorează foarte mult pe guvernanți; lucrul rezultă din raportul consilierului administrativ Neffzer, înaintat în 2 dec. 1735 lui Hamilton la Viena, în care spune că toți supușii distr. Ciacova fug, fiind storși de multele robote și contribuții și propune reducerea a 8.000 de fl. pentru district, iar la 14 dec. raportează că cei mai mulți supuși din Banat emigrează și că trebuie să se pună o pedeapsă pentru emigrare, căci altfel Banatul rămîne fără locuitori; la acestea Hamilton răspunde, în ian. 1736, că e de părere ca să ceară tuturor autorităților streine unde supușii au fugit să fie extrădați și să-i țină în fiare un an și jumătate la fortificații, dar la 8 febr. tot el revine, spunînd că cei ce au fugit din cauza contribuției să nu fie pedepsiți la fel de sever cu cei ce au fugit din răutate (aus Malitz)⁵⁰.

Față de această extindere a luptei de clasă, Administrația ia o serie de măsuri pentru a stăvili fuga; pe deoparte ia măsuri represive împotriva celor fugiți, împotriva cnezilor pe care îi face răspunzători, vinde bunurile celor fugiți pentru acoperirea contribuției restante, așează pază la marginile graniței, strică podurile pe unde fug, iar pe de altă parte restituie vitele și bunurile celor întorși, asta numai în unele cazuri, pentru a determina pe cei fugiți să se întoarcă de bună voie și pentru a preveni unele cazuri de fugă; în fine reduce uneori din sarcinile contribuționale și din alte obligații. Cu toate acestea, felurile măsurilor luate au fost zădarnice, căci fuga satelor nu a putut fi stăvilită.

Din cazurile de mai sus se constată că fuga era organizată; cei care nu fug, sînt amenințați cu incendierea sau bătaia. Fuga provoacă serioase pagube erariului, fapt care îngrijorează mult Administrația.

IV. Incendierea, tăciunăria, punerea sau darea focului este o altă formă de manifestare a luptei de clasă în Banat. Incendierea în majoritatea cazurilor este o formă a luptei de clasă în timpul răscoalei și se integrează în ea. Totuși din regestele rapoartelor se constată că o întîlnim și în afara răscoalei, cu care nu coincide în timp în astfel de cazuri ea fiind îndreptată împotriva exploatatorilor, ca expresie a unor nemulțumiri existente în sinul maselor sau ca un act de răzbunare ori măsură represivă împotriva unor funcționari și oameni de încredere ai Administrației. În 16 iulie 1718 distr. Becicherec raportează că a fost pus foc la prediul Kenderes de către nelegiuți (Bösewichter) și a ars o mare cantitate de fin și grîne⁵¹. Este o acțiune împotriva Administrației, deținătoarea prediului, care era lucrat cu brațele iobagilor. Ordinul Administrației din 27 ian. 1727 către serviciul districtual Timișoara privește descoperirea autorilor care cu premeditare și rea voință au pus foc la Sin Andrei și care au rămas încă nedescoperiți. La 17 dec. 1735 Administrația dispune ca oamenii bănuți că ar fi pus foc cîmpului de la Vinga, ca servitorul cambiaturii din Mănăstir și cei 4 tineri, să fie prinși și înaintați sub pază la Timișoara⁵². Sînt cazuri cînd incendierea este folosită ca răzbunare sau ame-

⁵⁰ Adattár: v. II pg. 337 r. 106, 109.

⁵¹ Adattár: vol. I pag. 298 reg. 18.

⁵² Adattár: vol. I pag. 392 reg. 166 și pag. 405 reg. 393.

nințare împotriva funcționarilor: la 11 sept. 1728 se semnalează că au fost incendiate grânele recoltate ale cnezului din Oppova, iar raportul districtului Timișoara din 9 noiembrie 1747 arată că un supus l-a prevenit pe verwalter că lotrul evadat Barbu, îl amenință cu incendiarea dacă nu lasă să emigreze rudele sale din Satchinez⁵³. Uneori incendiarea întovărășește acțiunea lotrilor: la 8 sept. 1747 districtul Timișoara raportează că cei 6 lotri fugiți din închisoarea Timișoara au venit chiar în aceeași noapte la Satchinez, l-au jefuit pe primar și i-au ars mai mult de 100 de clăi de grâne diferite⁵⁴. Se poate presupune că este o acțiune de răzbunare împotriva primarului care a contribuit la prinderea lotrilor. Uneori incendiarea este îndreptată împotriva stăpînirii în mod direct: la 13 ian 1738 căpitanul Szilaghy raportează că a fost incendiat finul -împărțesc de la Gay și Dubova și că au ars peste 80 de stoguri⁵⁵. Din cazurile citate se poate concluda că incendiarea este o formă de manifestare a luptei împotriva exploatării și acționează independent sau alături de alte forme ale luptei de clasă.

V. Răzvrătire sau tulburarea este o formă mai energică a luptei maselor, e condusă de capete de răzvrătiți, îndreptată împotriva stăpînirii habsburgice și a aparatului administrativ, în majoritatea cazurilor; nu are un caracter general ci se desfășoară într-un sat sau în mai multe sate din district, avînd diferite cauze imediate sau întîmplătoare, se manifestă prin proteste vehemente și în multe cazuri au loc ciocniri soldate cu morți și răniți. În ian. 1719 supușii districtului Caransebeș, după cum ne relatează inspectorul cameral Rebentisch, nemulțumiți din cauza impozitelor de tot felul, încep să se miște, să tulbure liniștea (zu tumultuiren beginnen); la 25 dec. 1723 districtul Palanca Nouă înaintează o sentință împotriva lui — Jozsim din Kuszitza ca răzvrătit al cîtorva sate⁵⁶. În dec. 1724 a avut loc o răzvrătire la Lipova, o altă este semnalată la Moldova în 1726, în care capul de răzvrătit e însuși primarul satului (Rädelführer des Moldovaer Aufruhrs)⁵⁷; altă răzvrătire cu un caracter vehement a avut loc la tîrgul dela Futak, în aprilie 1747, împotriva recrutorilor și a dus la uciderea ofițerului însărcinat cu recrutarea și a întregului detașament de 12 oameni în subordinea lui; tot din cauza recrutărilor, în vara lui 1753 a avut loc o răzvrătire la Lipova sfîrșită cu încăierări între populație și recrutori⁵⁸. Anul 1752 e mai bogat în răzvrătiri: în aug. 1752 a avut loc o răzvrătire la Kuschitz (Cușița) în cursul căreia cnezul satului a fost rănit, ceea ce a determinat Administrația să instaleze în sat un detașament de 15 husari. Tot în august același an se semnalează o altă răzvrătire la Keppel distr. Ciacova a locuitorilor împotriva armatei, ajungîndu-se la încăierări în decursul cărora au fost răniți felfwebelul companiei de grenadieri din regimentul Clerici și cîțiva

⁵³ Adattár: vol. I pag. 355 reg. 195 și pag. 425 reg. 468.

⁵⁴ Adattár: vol. I pag. 425 reg. 466.

⁵⁵ Adattár: vol. II pag. 384 reg. 280.

⁵⁶ Adattár: vol. II pag. 67 reg. 242 și pag. 6 reg. 82.

⁵⁷ Adattár: vol. II pag. 11 reg. 243 și 245.

⁵⁸ Adattár: vol. I pag. 529 reg. 342 și vol. II pag. 114 reg. 428 și 472.

țărani, iar locotenentul baron Keller a fost bătut. La 21 sept. 1742, se semnalează o răzvrătire a comunei Lugoj, din cauza ridicării impozitului personal (Personal-Kopftax) de la 6 la 12 guldeni; răzvrătiții cer cnezilor și juraților, să li se dea socoteală asupra impozitelor personale percepute și asupra cauzelor ridicării lor. Un alt raport din 20 ian. 1753 face cunoscut Administrației numele a 4 cnezi ai *prozess*-ului Lugoj, capi de răzvrătiți, care vor fi destituiți⁵⁹. Faptul că rapoartele și alte documente, care conțin amănunte asupra acestor răzvrătiri, se află în arhivele din Viena și deci pentru moment ni-s inaccesibile, nu se poate face deocamdată o analiză mai adincă a acestei forme de luptă de clasă.

VI. Lotria. În cursul luptei împotriva exploatării habsburgice, masele trec la forme de luptă și mai violente. Mulți răzvrătiți, oameni cutezători, îndirjiți în luptă, iau calea muntelui sau a mlaștinelor, se înarmează, și la adăpostul codrului sau stufărișului, locuri bune de refugiu în cazuri grele și tot așa de bune în luptă cu urmăritorii, se organizează în oete și sub conducerea harambașelor atacă autorități, vămi, poște, detașamente, militare, arendași, negustori, verwalteri, cnezi, obercnezi, pustiesc, jefuesc pe exploatare,ucid funcționari și oameni de încredere ai stăpînirii, iau ostateci, cer răscumpărări și despăgubiri și dau mult de lucru guvernanților. Poporul îi numea lotri. O circulară a episcopului Vichentie Popovici dată în Virșeț la 9 sept. 1785 către protopopiate și aflată la Arhivele Statului Timișoara⁶⁰, spune: „Precum duminicile praznicele așa și zilele de lucru în leane le petrec și la beți adunindu-să să svădesc și pre alți sudue și ca niște oameni netrebnici pentru faceri de rău și pentru oarecare noae adunare de lotri în Ardeal să vorbesc” și mai departe continuă: „Ca pre parohielnicii voștri tare săi sfătuiți precum de leane de adunările la beți și de grăirea de rău să să părăsească iară mai vîrtos pentru adunarea lotrilor intru sine supt grea pedeapsă a vorbi să nu îndrăznească și de ar auzi cineva pe oarecare de aceasta vorbind pe acela stăpînirii căriia se cuvine îndată supt grea pedeapsă să se înștiințeze”. Din acest document se desprinde că lotrii sînt elemente revoluționare ridicate din sinul maselor exploatare de care sînt legate, că țărani ne-mulțumiți nu se supun la lucru — „zilele de lucru în leane le petrec”, protestează împotriva stăpînirii și a uneltelor ei — „pe alții sudue”, se frămîntă căutînd să se organizeze pentru luptă și răscoală — „și ca niște oameni netrebnici pentru faceri de rău și pentru oarecare noae adunare de lotri în Ardeal să vorbesc”; circulara fiind din 1785 face aluzie la încercările de răscoală din Ardeal care au urmat după răscoala lui Horia.

Nicolae Iorga în *Istoria Romînilor din Ardeal și Ungaria* numește pe lotri: „haramii” — nume ce se pomenește și în legenda lui Mihu Copilul — haramii aceștia reprezentau un fel de tumultus rusticus⁶¹. Aceștia sînt comparați cu haiducii și localizați la „apusul munților de hotar ai Ardealului, prin regiunea Aradului și Oradiei”⁶². Numele de

⁵⁹ Adattâr: vol. II pag. 48 reg. 224 și pag. 164 reg. 352, v. I p. 484 r. 485.

⁶⁰ Arhivele Statului Timișoara: circ. paroh. Răcăjdia pag. 45 nr. 14.

⁶¹ N. Iorga: *Istoria Romînilor din Ardeal și Ungaria* Buc. 1915 pg. 44.

⁶² N. Iorga: *op. cit.* pag. 43.

haramii s-a păstrat și în corespondența Administrației, precum și în graiul popular, el indicând pe căpetenia cetei de lotri, anume: harambașa. I. Boroș în articolul „Regularea comunelor din județul Caraș” vorbește despre adresa nr. 73 din 3 oct. 1783 a Congregației județului Caraș către Consiliul locotențial, prin care se cere o regulare a comunelor, justificând că se va putea lupta mai cu succes împotriva lotrilor; iar în proiectul de regulare din 1796 privind 215 sate, sînt indicate ca motive pentru unele că: „locuitorii sînt răi la fire, mulți din ei s-au asociat cu lotri”⁶³. Se poate deci considera că termenul de lotri e cel mai potrivit, existînd în graiul maselor din Banat în sec. 18.

În corespondența Administrației, lotrii sînt numiți „die Räuber”, adică tîlhari, bandiți, hoți, răpitori. Nici nu se puteau aștepta la o altă denumire din partea jefuitorilor habsburgi. Totuși din miile de rapoarte ale serviciilor districtuale către Administrație, se poate constata că se face o deosebire între aceștia și hoții, bandiții și ucigașii ordinari, care sînt numiți: die Diebe, Diebsbande, Dieberei, Wegelagerer, Mörder, Thäter, Übelthätter, etc. Împotriva acestora din urmă nu se cere asistență militară, sînt arestați relativ ușor și repede de către funcționari, miliție, panduri, haiduci, iar locuitorii din sate sprijină descoperirea și arestarea lor. Desigur, în lupta lor, cetele de lotri comit jafuri, incendieri și omoruri, însă aceste manifestări se integrează în lupta împotriva exploatareilor și întovărășesc întotdeauna răscoala poporului. În ordinele și rapoartele Administrației și serviciilor districtuale nu se întîlnește altă numire dată răsculaților din 1738 decît „Räuber” ceea ce denotă înțelesul acestui termen așa cum se folosea el în sec. 18.

Consultînd regestele rapoartelor Administrației și întîlnind termenul de „Räuber”, în cazuri foarte rare poți fi în îndoială dacă e vorba de un lotru sau un tîlhar ordinar. Atari rare cazuri de nesiguranță nu ne îndreptățesc însă a lăsa fără cuvenita apreciere istorică aceste elemente răzvrătite, ridicate din sînul maselor crîncen exploatate și legate de ele, care luptă cu curaj și îndîrjire, împotriva politicii habsburgice de jaf și a uneltelor ei. Centrele de rezistență și acțiune ale lotrilor sînt muntele și păpurișul întinșelor mlaștini de atunci. De aici pornesc și se răspîndesc în districte generalizînd lupta lor în Banat. Serv. distr. Panciova raportează la 11 iunie 1727 că s-a trimis un detașament de oameni din batalionul de acolo pentru prinderea lotrilor care și-au făcut cuib în mlaștinile dela Ilancea⁶⁴. Administrația ordonă să se înarmeze toți luntrașii (die Csaiken) ca să se poată apăra de numeroșii lotri din mlaștini. În regiunile muntoase dela Alinec (Alibeg) Dolnia-Lupkova și Bîrzasca din Clisura Dunării s-au instalat posturi de siguranță⁶⁵. Cetele de lotri sub conducerea harambașei sînt puternice; în raportul districtului Panciova se arată că vestitul harambașa Deák a declarat că

⁶³ I. Boroș: *Regurarea com. din jud. Caraș în Anuarul Banatului* an III 1930.

⁶⁴ Adattâr: vol. I pag. 352 reg. 102, 106.

⁶⁵ Adattâr: vol. I pag. 374 reg. 424 și 376 reg. 459.

intenționează, ca împreună cu 70 de tovarăși ai lui să atace Panciova⁶⁶; în aprilie 1722; Hermann, incasatorul zeciuielii, trimite la Timișoara 17 care cu ceară, sub pază militară; după câteva ore convoiul e atacat și capturat de harambașa Stoia⁶⁷. Lotrii atacă pe arendași și pe negustorii bogați, urși de masele exploatare: negustorul romin Dimitrie Rață a fost atacat de lotri la podul din Slatina și jefuit de 2.000 fl.; negustorul de vite Jov. Scharaz a fost jefuit și ucis de lotri pe prediul său; 20 de lotri au atacat prin surprindere pe frații Mutzul, le-au luat toți caii și au maltrat pe proprietari pînă le-au predat 154 ducați (aur) pe lingă argint, haine, arme și 6.000 fl. care erau îngropați⁶⁸. Sînt dese cazurile cînd sînt atacate instituții; la 17 iunie 1730 lotrii au atacat poșta dela Slatina, au jefuit pe șeful poștei și i-au promis că îl vor mai vizita. În 1745 a fost jefuit erariul de suma de 8.570 fl. 38 cr. reprezentînd încasările vamale și districtuale dela Orșova care erau transportate cu pază militară la Timișoara; în 1735 cons. ad-tiv Neffzer raportează lui Hamilton că lotrii au atacat pe drum pe cnezul din Caransebeș care ducea la Timișoara contribuția țiganilor (Zigeuner haracz) și i-au luat toți banii. La 1752 districtul Palanca raportează că o ceată de lotri a atacat mina dela Sasca⁶⁹. Se întîlnesc multe cazuri cînd cete de lotri atacă pe verwalteri, obercnezi și cnezi, îi jefuiesc, maltratează,ucid sau îi iau ostateci. La 12 noiembrie 1730 serviciul districtual Lugoj-Făget raportează că lotrii au năvălit de câteva ori pînă acum în satul Goleț (Kollec) să aresteze pe cnezul de acolo, la 5 martie 1733 serv. distr. Caransebeș anunță că lotrii au atacat satul Căvăran, au băut și jefuit pe cnezul de acolo și i-au rănit mortal soția; la 12 iulie 1741 distr. Panciova raportează că harambașa Iohann Deák a trimis vorbă verwalterului și controlorului districtual că dacă le face plăcere să se lupte cu ceata lui, să-i urmărească mereu⁷⁰. Obercnezul Vuc a avut foarte mult de suferit din cauza lotrilor; el a fost capturat de ceata de lotri ai harambașei Deák, de la care s-a răscumpărat, riminînd dator 90 de ducați. Cu ocazia atacului unei corabii de pe mlaștina mare, Deák a trimis un om de pe corabie la Vuc, cerînd să-i predea restanța de 90 ducați; acesta nu a achitat restanța, ceea ce-l face pe Deák să năvălească cu ceata lui la Becicherec, căutîndu-l pe Vuc. Obercnezul nefiînd acasă, i-au maltrat soția lăsîndu-i vorbă lui Vuc să-i trimită imediat restanța de plată. Nu se cunoaște dacă Vuc a plătit suma restantă, însă fapt este că el demisionează din calitatea de obercnez la 9 oct. 1741. Ceva mai tîrziu, în 1745, Deák ia ostatec pe fratele fostului obercnez. Vuc, pentru care cere răscumpărare 4.000 fl. iar pentru eliberarea altor prizonieri 620 ducați și 1.850 fl.⁷¹ În cazurile cînd se iau ostateci, serviciile districtuale întrebă Administrația dacă suma de răscumpărare să fie plătită sau nu. Se întîlnesc deasemenea cazuri cînd sînt uciși ofițeri: în oct. 1747 este atacată de lotri locali-

⁶⁶ Adattár: vol. I pag. 368 reg. 286.

⁶⁷ Ion Stoia Udrea: *Răscoala din 1738* pag. 19.

⁶⁸ Adattár: vol. I pag. 265 reg. 136 și 287 reg. 246 și 249.

⁶⁹ Adattár: v. II pg. 193 r. 361, pg. 257 r. 999, pg. 49 r. 237, p. 334 r. 88.

⁷⁰ Adattár: v. II pg. 141 r. 18, pg. 194 r. 19 și 366 reg. 225.

⁷¹ Adattár: v. I pg. 324 r. 311, p. 326 r. 379, p. 327 r. 380, pg. 328 reg. 398.

tatea militară de pe Mureș, Glogovăț, paza legată, iar căpitanul de acolo ucis; în 1752 a fost jefuit și ucis de o ceată de lotri la localitatea Tamaș un locotenent⁷². Se mai cunosc și alți harambași cu cete puternice de lotri ca Adam Muharu care, după cum ne face cunoscut districtul Virșeț, la 28 noiembrie 1738 a ocupat cu o ceată de 600 de lotri mina de la Bocșa; era foarte greu să te apropii de acești lotri, cît timp stăteau în păduri; sau sînt pomeniți Ianăș Bumbăcilă de la Teregoва, Pavel Dărăbanțu de la Gătaia, oberräuberul Nicolitza⁷³ și alții. Între 1725—28 în districtele Virșeț, Cenad, Becicherec și Lipova, acționează ceata de lotri a lui harambașa Rista, pe capul căruia s-a pus 200 de fl. dacă va fi adus viu sau mort⁷⁴. În 1793 în districtul Becicherec acționează faimosul harambașa Schiwan Vergovici, care jefuiește pe cnezul și obercnezul din Itebe și ia prizonieri pe cnezul și obercnezul din Siger; împotriva lui se pornește o urmărire din toate părțile⁷⁵. De frica lotrilor, negustorii de vite care locuiesc în districtul Becicherec cer să li se admită să se mute la oraș, dat fiind pericolul permanent de lotri și nesiguranța⁷⁶. Alți harambași renumiți sînt: Ilia Moldovan, Gabrilo, Stoia, Andrea sau harambașii: Marcu din Vermeș, Mișco sau Pava Colar, Bogdanovici⁷⁷. Se cunosc cazuri cînd lotrii amenință cu represalii: la 10 iulie 1724 oberwalterul Rössler de la Virșeț raportează că lotrii i-au trimis o scrisoare obercnezului cerîndu-i să depună în mîinastirea de la Baziaș suma de 200 fl. ca despăgubire pentru cei 2 lotri uciși, că dacă nu, vor uide 2 supuși din Kussitz (Cușița)⁷⁸. Se întîlnesc și cete de lotri sîrbi; o ceată de 20 de lotri, parte îmbrăcați în haine rasciane, parte în haine germane, a atacat prediul Dorda; la 27 sept. 1738 o ceată de lotri unguri atacă satul Lalașinț și cer supușilor din Lipova arme și cai⁷⁹. Acestea sînt cazuri rare; de obicei cetele de lotri sînt formate din cei exploatați, indiferent de naționalitate. Numărul mare al cetelor de lotri îngrijorează foarte mult stăpînirea habsburgică; rapoarte peste rapoarte sînt trimise curții vieneze. La 1719 Merçy, guvernatorul Banatului, spune că lotrii primejduiesc siguranța publică și chiar ordinea de stat⁸⁰. Consilierul administrativ Neffzer scrie lui Hamilton la Viena în 1735 că atacurile lotrilor în satele de pe Mureș sînt din ce în ce mai multe, unele sate sînt atacate la 2—3 zile și nu mai știe ce să facă, deaceia cere să i se dea un sfat cum să procedeze⁸¹.

Pentru stăpînirea habsburgică în Banat problema lotrilor, alături de strîngerea contribuției și a zecuielilor, ocupă un loc central. Toate încercările pe care le fac, pentru consolidarea dominației lor în această provincie de graniță, nu dau rezultatele așteptate, ci din contra; masele populare care în timpul războaielor austro-turce așteptau să scape de

⁷² Adattár: v. II pag. 59 reg. 236 și pag. 99 reg. 85.

⁷³ Adattár: vol. I pag. 518 reg. 123.

⁷⁴ Adattár: vol. I pag. 503 reg. 306.

⁷⁵ Adattár: v. I pg. 322 r. 275, 276, 281 pg. 324 r. 304, 306, p. 323 r. 288.

⁷⁶ Adattár: v. I pag. 326 reg. 359.

⁷⁷ Arh. Stat. T-șoara nr. 4/19 fol. 26—28, nr. 4/11 fol. 31—40, 14/10 f. 34—36.

⁷⁸ Adattár: vol. I pag. 500 reg. 253.

⁷⁹ Adattár: vol. II pag. 14 reg. 339 și pag. 85 reg. 214.

⁸⁰ Ion Stoia Udrea, *op. cit.* pg. 19.

⁸¹ Adattár: vol. II pag. 33 reg. 86 și 334 reg. 88.

jugul otoman, să fie eliberate de către o putere creștină, s-au văzut înșelate în speranțele lor, iar jugului otoman, i-a luat locul jugul greu de suportat al jefuitoarelor habsburgi. Starea de spirit a poporului este arătată prin gura cnezilor satelor adunați la Cornia pentru conșcrierea populației din 1741. Cronica lui Stoica de Hațeg ne relatează: „Domnii de la Timișoara între altele au zis cnezilor de ce voi sîntului steag cu cruce n-ați fost credincioși, iar steagului fără cruce v-ați închinat?” La care cnezii au răspuns: „Steagurile cu sînta cruce 3 ani toate bucatele și verdețurile cîmpului nostru ni le-au mîncat, și grea foamete am răbdut, în pădure coajă de cer am mîncat, iar venind steag fără cruce, adunînd satele le-au împărțit bucate, și seimeni cu sîmbrie care au voit s-au pus”⁸². Așa fiind, într-o provincie de graniță, cu o populație ostilă care aștepta momentul potrivit pentru răscoală împotriva unui jug asupritor, lotrii, acești curajoși răzvrătiți sociali erau o problemă centrală pentru administrația habsburgică. Pentru stăvilirea luptei lor, atît de păgubitoare erariului și oamenilor administrației, se iau o serie de măsuri. Intrucît lotrii aveau o puternică bază în mase, aceste măsuri sînt îndreptate și împotriva satelor, fiind silite prin amenințări și amenzi mari să participe la urmărirea lotrilor sau să despăgubească erariul pentru pagubele suferite. Urmărirea lotrilor se face cu ajutorul armatei și cu oamenii din sat: aceștia din urmă sînt în majoritatea cazurilor în legătură cu lotrii, pe care îi ajută după împrejurări, așa că prinderea lor este foarte grea. La 19 oct. 1748 serv. distr. Arșova-Almăj spune că urmărirea lotrilor poruncită în district se pare că va avea rezultat și se va ajunge la scopul dorit, dacă aceștia nu vor fi înștiințați de trădători ascunși; raportul distr. Lipova din 3 sept. 1738 arată că românii sprijină cetele de lotri (Räuberhorden)⁸³. Baza de masă a mișcării lotrilor se poate vedea și din adresa oberverwalterului Rössler din Virșet care raportează la 30 mai 1727 că a fost înștiințat de către obercnezii circumscripției Zamerului și Carașovei că harambașa Adam a făcut o publicație în sate, că atunci cînd țărani porneau cu autoritățile și armata la urmărirea și prinderea lotrilor (Räuber lagd) să nu împuște în ei, căci și el a dat poruncă lotrilor lui să nu împuște în țărani, ci numai în funcționari și husari⁸⁴. Administrația ordonă să se facă cunoscut satelor că dacă nu alungă cetele de lotri de pe teritoriile lor, sau dacă nu va fi adus cel puțin căpitanul Deak viu sau mort, atunci fără nici o considerație vor trebui să plătească toate pagubele făcute de lotri⁸⁵. Comunele care nu participă la prinderea lotrilor sînt amendate; în 10 feb. 1742 se dau instrucțiuni serv. distr. Becicherec cum să împartă amenzi pe comunele care nu au voit să participe la prinderea lotrilor; comuna Aralaz a fost amendată cu 500 fl., amendă plătită pînă la 15 martie 1742. La 3 aug. este din nou amendată, iar cnezul din Arataz, împreună cu Iancu și Radu, au fost arestați pentru că au găzduit pe lotri; Administrația ordonă districtului Caransebeș ca să aresteze pe cnezul și o rudă a harambașei

⁸² Cronica lui Stoica de Hațeg la P. Dragalina *op. cit.* pag. 219—220.

⁸³ Adattâr: vol. II pag. 264 reg. 1150.

⁸⁴ Adattâr: vol. I pag. 505 reg. 370.

⁸⁵ Adattâr: vol. I pag. 366 reg. 233.

din Mărul, precum și pe doi supuși din War care au adăpostit pe lotri, apoi să facă un raport temeinic asupra supușilor din War care adăpostesc pe lotri în munții lor⁸⁶. În Arhivele Statului Timișoara se află sentința dată împotriva cnezului Mihai din districtul Ciacova care a găzduit în podul casei o zi și jumătate pe harambașa Mișco sau Pava Colar cu 5 tovarăși ce au ucis apoi pe obercnezul Gabrillo. Districtul Vîrșeț comunică în 1728 că lotrii care au jefuit pe obercnezul din Zamer s-au adăpostit noaptea la cnezul satului Vattina⁸⁷. Din multe cazuri de răspundere colectivă a satelor se poate cita despăgubirea erariului pentru suma de 8.570 fl. capturată de lotri în aug. 1745; au fost impuse comunele districtului Orșova-Almăj, și cu toate că în 1747 lotrii respectivi au fost prinși, toți comunele au fost silit să achite în continuare suma de mai sus, deși la 16 febr. 1750 serviciul districtului Orșova roagă să se scadă restul de 2.142 fl. din despăgubire, avîndu-se în vedere multe robote efectuate, ceea ce Administrația refuză⁸⁸. La prinderea lotrilor participă forțe puternice; la 30 dec. 1727 distr. Cenad cere Administrației să se ordone regimentelor de cavalerie și infanterie de acolo să dea tot concursul la stîrpirea lotrilor; în 1728 ia ființă un comandament special pentru urmărirea și nimicirea lotrilor sub comanda prințului Ferdinand von Württemberg iar în 1734 se înființează un comandament superior (Oberkommando)⁸⁹. În 1728 districtul Orșova raportează că a trimis pentru urmărirea lotrilor în pădurile districtului 150 oameni, celelalte districte să trimită și ele în raport cu populația; la 21 mai 1729 verwalterul districtului Palanca Nouă raportează că a urmărit cetele de lotri cu 67 militari și 400 țărani dar nu a prins pe nimeni; la 6 ian. 1753 se ordonă districtului Palanca să se dea colonelului de cavalerie Greiner 200 țărani la urmărirea și stîrpirea lotrilor⁹⁰. Pe lângă aceste măsuri de constrîngere a satelor să participe la prinderea lotrilor se iau și alte măsuri: se pune premiu pentru fiecare lotru viu sau mort, de 2 „species ducati” în 1724, și 6 ducati în 1737, se pun premii de 100—200 fl. pe capetele harambașilor de lotri, și cum acestea nu dau rezultatele așteptate, se recurge de multe ori la patente de iertare; o asemenea patentă s-a dat în 1734 în urma căreia nu s-au prezentat în districtul Vîrșeț decît 2 lotri; în 1735 la 10 dec. Neffzer cere lui Hamilton să se dea iarăși o patentă de iertare pentru lotri în toate satele bănățene, ca să se poată pune capăt acestor lotri. Neffzer însă are gînduri ascunse: în 1735 raportează la Viena că 2 din cei 9 lotri de la Tîrnova au venit și au cerut iertare pentru ei și ai lor; el a găsit de bine să nu li se dea iertare, ci să li se dăruiască viața și dacă aceștia se vor așeza la șes, peste cîteva luni pot și ridicați sub un alt pretext și trimiși pe viață la galere⁹¹. Au urmat alte patente; puțini lotri însă au cerut iertare, dar între aceștia și renumitul harambaș Adam Moharu din Mehadia, căruia i s-a acordat iertare la 10

⁸⁶ Adattár: vol. Ipg. 328 r. 410 și 332 r. 504, v. II p. 190 r. 308.

⁸⁷ Arhivele Statului Timișoara nr. 3/17 fol. 61—63.

⁸⁸ Adattár: v. II p. 257 r. 999. 268 r. 1221 și p. 269 reg. 1253.

⁸⁹ Adattár: v. I p. 508 r. 445.

⁹⁰ Adattár: v. II p. 240 r. 565, p. 14 r. 339 p. 50 r. 252 și v. I p. 256 r. 383.

⁹¹ Adattár v. I p. 245 r. 204, v. II p. 198 r. 127, p. 334 r. 88, p. 332 r. 71.

iunie 1741, fapt anunțat public în districte⁹². Totuși nu trebuie să se înțeleagă că aceștia au renunțat la lupta lor: districtul Lipova raportează la 10 ian. 1739 că lotrii iertați nu vor să meargă la Timișoara și au declarat că dacă nu li se va înmîna suma și produsele garantate, vor să aprindă Lipova și să meargă la turci; la 24 sept. 1740 districtul Virșeț raportează că harambașa care anul trecut a fost fugar și acum iertat, a atacat cu 12 lotri satul Doklan⁹³. Unii lotri sînt făcuți căpitani în armata habsburgică; un asemenea tabel înaintează districtul Lipova în 1739⁹⁴.

Administrația își dă seama că nici aceste măsuri nu pot să stăvilească lupta lotrilor, de aceea caută să ia măsuri de intimidare și reprimune. Astfel în 1735 Neffzer comunică lui Hamilton că dacă lotrii din ceata lui Moharu nu se așează pînă în termenul stabilit, se va pune pe capul fiecăruia 50 ducăți. Se iau măsuri împotriva familiilor și rudelor lotrilor: se arestează soția și copiii unui lotru din Carașova, în 1743 se arestează copiii harambașei Deák, în 1746 se arestează tatăl și frații harambașei Mihail⁹⁵. Se trece la mijloace de înspăimîntare a satelor, astfel Hamilton dă dispoziții lui Neffzer la 15 iunie 1737 ca cei doi lotri, Martin Borul și Vuia Bella, să fie executați prin ștreang „in loco delicti”, averea lor și a tovarășilor lor să se confişte, casele lor să fie pustiite și arse; și dacă lotriile nu încetează, să se ia averile rudelor lor pe seama erariului⁹⁶. Execuțiile de lotri se făceau sub scutul unei mari paze militare, de obicei „in loco delicti”, expresie prin care se înțelegea în majoritatea cazurilor satul de baștină al condamnaților. Se cunosc execuții prin ștreang, decapitare sau prin roată. Corpurile sau părți din corpurile celor executați prin roată ori decapitați, de obicei a treia parte sau un sfert, erau atîrnate în spinzurători, pentru intimidarea satelor. Cu toate acestea guvernării nu au putut stăvili mișcarea lotrilor.

Din analiza materialului cercetat, referitor la acțiunea lotrilor, se pot trage următoarele concluzii: a) Lotria este o formă de manifestare puternică a luptei maselor populare împotriva crîncenei exploatare habsburgice. Ea e dusă de cete de lotri organizate sub conducerea unor căpetenii numite harambași; lupta lor este îndreptată împotriva administrației habsburgice, a oamenilor ei de încredere precum și a exploatarelor de orice fel. b) Lotria are o largă bază de masă, care își găsește expresia în legătura existentă între satele exploatare și cetele de lotri, în refuzul țăranilor de a participa la prinderea lor, în răspunderea colectivă a satelor pentru pagubele pricinuite erariului, în încercările de a intimida poporul cu ocazia execuțiilor ce au loc sub scutul unei puternice paze militare. c) Lotria, nu poate fi confundată — și nici administrația habsburgică nu o confundă — cu delictele ordinare (asasinate, hoții, prădăciuni), care în majoritatea cazurilor se pedepsesc cu închisoare, muncă la fortificații etc., și nu se grațiază. Faptul că unii lotri sînt primiți în armata austriacă cu grade de comandanți, arată de asemenea caracterul

⁹² Adattár: vol. II pag. 200 reg. 190, 195, 199.

⁹³ Adattár: vol. II pag. 87 reg. 233 și vol. I pag. 524 reg. 201.

⁹⁴ Adattár: vol. II pag. 146 reg. 21.

⁹⁵ Adattár: vol. II p. 335 r. 93, v. I p. 513 r. 619, p. 370 r. 340.

⁹⁶ Adattár: vol. II pag. 347 reg. 160.

luptei lor. d) Lotria slăbește pozițiile dominației habsburgice în Banat, prin faptul că întreține permanent o situație încordată între masele populare și stăpînitori, precum și prin faptul că administrația habsburgică se vede silită să întrețină permanent în Banat un număr mai mare de regimente decît era normal, pentru a-și asigura stăpînirea prin forța armată asupra acestei bogate provincii. e) Lotria este o treaptă superioară a luptei de clasă, inferioară răscoalei dar în imediata vecinătate a ei. Această se constată din faptul că în răscoala din 1738 cetele de lotri au fost elementul ei cel mai puternic în luptă cu trupele imperiale, cu toții fiind designați prin același termen dur cînd e vorba de luptele dintre ei și trupele imperiale, cu toții răspunzînd în corespondența Administrației la același cuvînt neiertător: „Die Räuber“.

VII. Răscoala. Cea mai înaltă formă de manifestare a luptei poporului împotriva exploatării habsburgice în sec. 18 în Banat o constituie răscoala din 1738. Studiarea și tratarea acestei răscoale nu intră în subiectul prezentei lucrări, rămînînd o sarcină de viitor. Cauzele ei sînt arătate în raportul înaintat de Engelshofen, vice guvernatorul Banatului, Curții din Viena în 1739: „sarcini insuportabile, vexațiunile funcționarilor comise la încasarea dărilor, care prin sîngele supușilor voiau să-și cîștige merite“⁹⁷. Această răscoală a avut loc în regiunea muntoasă, unde poporul a trecut de partea turcilor, luptînd cu îndîrjire împotriva armatei imperiale. Neiperg, guvernatorul Banatului, spune: „cea mai mare parte a locuitorilor declarînd răscoala pe față și ridicînd detașamente și posturi militare mai mici, a întrerupt legătura trupelor imperiale cu Orșova. Ei jefuiesc și comit tăciunării“⁹⁸. În urma înfrîngerilor suferite, consiliul de război hotărăște retragerea trupelor spre valea Timișului, motivînd lipsa de cavalerie și furaje și atitudinea dușmănoasă a locuitorilor. „Fără ajutorul băștinașilor, turcii nu ar fi putut ataca Mehadia cu 20.000 de oameni și întreprinde asediul Orșovei“, relatează un jurnal de campanie reprodus de contele Schmettau în „Mémoires secrets de la guerre de Hongrie pendant les campagnes de 1737—1739“ (Frankfurt 1772)⁹⁹. Frămîntările poporului din preajma lui 1738 se pot vedea și din scrisoarea protopopului ortodox. Petroni din Bocșa către protopopul Daina din Lugoj, trimisă în ziua a doua de Rusalii 1738, aflată în manuscrisul lui Gr. Popiți „Acte Bănățene privitoare la răscoala din 1738“. Petroni îi scrie lui Daina că de la Dunăre îi vin vești despre o nouă „răzmiriță“ și că poporul îi sfătuiește pe preoți să nu se supună „domnilor pămîntești“; iar în continuare arată că se vor aprinde iar „vilvătăile cele mari și vor scăpa pămîntul de zgăibi“. Zgăibile nu pot fi alții decît jefuitorii habsburgici care sugeau vлага poporului. Și poporul a căutat să-și facă singur dreptate. Răsculații în mici cete, atacă fulgerător cînd în flanc, cînd la ariergardă, cînd la avantgardă și dispar tot așa de repede; apar pe neașteptate cînd de după o culme de munte sau deal, cînd de după o cotitură, învălmășesc rîndurile trupelor, desorganizează, iar cînd armata se așează în

⁹⁷ P. Dragalina: *op. cit.* pg. 207.

⁹⁸ P. Dragalina: *op. cit.* pg. 192.

⁹⁹ La Ion Stoia Udrea: *op. cit.* pg. 15.

poziție de bătaie, se fac nevăzuți. Pericolul pîndește armata imperială de după fiecare colț de stîncă, din fiecare margine de pădure; noaptea, răsculații, buni cunoscători ai terenului, cad pe neașteptate asupra taberei... și așa, noapte de noapte și zi de zi, armata imperială e hărțuită și obosită.

Represiunea ce a urmat răscoalei a fost deosebit de sîngeroasă. Forțe puternice sub comanda generalului Lentulus au ars sate, au ucis bătrîni, femei și copii, căutînd să spele prin sînge rușinea înfrîngerilor suferite. Cu mari pierderi și prin lupte grele s-a reușit înfrîngerea răscoalei. Un puternic detașament trimis de Lentulus spre Vîrșeț, atacat fulgerător de o ceată de 1.000 răsculați, a fost nimicit aproape în întregime, scăpînd prin fugă numai 16 husari, 1 caporal și 10 voluntari. Răscoala din 1738 a fost înfrîntă de trupele imperiale, însă lupta poporului sub alte forme a continuat cu o intensitate crescîndă. Răscoala a luat o mare amploare, generalizîndu-se la o regiune întinsă, angajînd mase de mii de țărani, conduși de căpetenii ridicate din sînul lor, ce luptau în cete fără un plan de acțiune și fără un scop bine precizat. Totuși la orizontul luptei răsculaților din 1738 se proiecta înlăturarea jugului străin, pomenită în cîntecul popular reprodus de cronica lui Stoica din Hațeg: „Tine Doamne tot așa, nici cu turcul nici cu neamțul, căci așa e bine“.

În general, se poate concluda că în prima jumătate a sec. 18 lupta maselor populare din Banat se manifestă în diferite forme, diferitele grupuri acționînd fie separat, fie împreună; această luptă întreține permanent o stare de nesiguranță în rîndurile guvernanților habsburgi, care își mențin pozițiile prin teroare și forță armată.